

Broedvogels van een aantal
objecten in de Koppenwaard
en de uiterwaard bij
Westervoort in 2016

Olaf Klaassen

Sovon-rapport 2016/37

Broedvogels van een aantal objecten in de Koppenwaard en de uiterwaard bij Westervoort in 2016

Olaf Klaassen

Dit rapport is samengesteld in opdracht van
Natuurmonumenten

in het kader van Life Floodplain development / Life +11/
NAT/NL/771

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2016

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Natuurmonumenten in het kader van Life Floodplain development / Life +11/NAT/NL/771

Wijze van citeren: Klaassen O. 2016. Broedvogels van een aantal objecten in de Koppenwaard en de uiterwaard bij Westervoort in 2016. Sovon-rapport 2016/37. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Illustratie omslag: Olaf Klaassen & Arjan Boele (Dodaars)

Opmaak: John van Betteray

ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
e-mail: info@sovon.nl
website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Samenvatting	2
1. Inleiding	3
2. Gebiedsbeschrijving	5
3. Werkwijze	9
3.1. Doelstelling	9
3.2. Werkwijze	9
3.3. Interpretatie en verwerking van gegevens	9
3.4. Weersomstandigheden	9
4. Resultaten	11
4.1. Soorten en aantallen	11
4.2. Bespreking per soort	11
5. Evaluatie en conclusies	13
Literatuur	14
Bijlagen	15
Bijlage I: Verspreidingskaarten per soort in delen van de Koppenwaard (51 ha) en de uiterwaard bij Westervoort (15 ha) in 2016	15

Samenvatting

In het kader van een natuurontwikkelingsproject, het Life Floodplain development, is door Sovon Vogelonderzoek Nederland een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in objecten van de Koppenwaard (51 ha) en de uiterwaarden bij Westervoort (15 ha) op basis van de BMP-methode (van Dijk & Boele 2011). De inventarisatie werd uitgevoerd in opdracht van Natuurmonumenten en had ten doel alle voorkomende broedvogelsoorten in kaart te brengen met nadruk op de soorten met een vaste rust- en verblijfplaats (in het kader van de Flora- en Faunawet) en de soorten relevant voor de Natuurbeschermingswet. De gemiddelde inventarisatietijd bedroeg 14 minuten per hectare in de Koppenwaard en 17 minuten per hectare bij Westervoort. Er zijn respectievelijk 43 en 19 soorten broedvogels vastgesteld, met in

totaal respectievelijk 184 en 36 territoria. Van de soorten komen er vier voor op de Rode Lijst van kwetsbare en bedreigde vogelsoorten in Nederland. Van de lijst met jaarrond beschermde soorten zijn twee soorten aangetroffen, Havik en Buizerd, allebei met een bezet nest. Van de twaalf soorten waarvoor de Uiterwaarden IJssel bijzondere bescherming geniet binnen Natura 2000 (Dodaars, Aalscholver, Roerdomp, Woudaap, Kwartelkoning, Porseleinhoen, Watersnip, Zwarte Stern, IJsvogel, Oeverzwaluw, Blauwborst, Grote Karekiet) is alleen Dodaars als broedvogel aangetroffen. Deze soort was met twee paar aanwezig in het westelijke deel van de Koppenwaard. Dit deel van het gebied kan als meest waardevol worden beschouwd, ook als naar de verspreiding van de overige soorten wordt gekeken.

1. Inleiding

In het kader van Life Floodplain development / Life +11/NAT/NL/771 is aan Sovon Vogelonderzoek Nederland gevraagd om een broedvogelinventarisatie uit te voeren in enkele objecten langs de IJssel, te weten de Koppenwaard en bij Westervoort-Noord (Gld) op basis van de BMP-methode (van Dijk & Boele 2011). Binnen hetzelfde project werd in 2013 de Velperwaarden geïnventariseerd (Klaassen 2103). De inventarisatie werd uitgevoerd in opdracht van Natuurmonumenten en had ten doel alle voorko-

mende broedvogelsoorten in kaart te brengen met nadruk op de soorten met een vaste rust- en verblijfplaats (in het kader van de Flora- en Faunawet) en de soorten relevant voor de Natuurbeschermingswet. Digitale bestanden van de waarnemingen zijn terug te vinden in de databanken van Sovon en Natuurmonumenten. Adinda Crans begeleidde het project namens Natuurmonumenten. Een eerdere versie van het rapport is becommentarieerd door Petra Verburg (Sovon), waarvoor dank.

Koppenwaard, uitzicht vanaf Bandijk, 6 mei 2016. Foto: Olaf Klaassen

Figuur 1. Ligging van de objecten (geel) in de Koppenwaard (alleen rechts van de rivier).

Koppenwaard, uitzicht vanaf weg Koppenwaard op centrale bosje, 23 maart 2016. Foto: Olaf Klaassen

2. Gebiedsbeschrijving

De Koppenwaard ligt in de uiterwaarden van de IJssel ter hoogte van Lathum in de provincie Gelderland. Het gebied bestaat uit stroomdalgrasland, akkerland (mais), meidoornhagen en enkele (voormalige) kleiwinputten. Binnen het kader van

het Life Floodplain Development project was informatie gewenst van een aantal delen van de uiterwaard. Het gaat om twee verspreid liggende objecten, samen 51 hectare groot (figuur 1).

Koppenwaard, 25 mei 2016. Foto: Olaf Klaassen

De uiterwaard bij Westervoort ligt iets westelijker langs de IJssel. Het gebied bestaat uit stroomdalgrasland, een ondiepte met riet en een singel. Ook hier is slechts een deel van het gebied in eigendom

van Natuurmonumenten (figuur 2). Ten behoeve van de inventarisatie zijn ook de tussenliggende delen meegenomen, samen 15 hectare groot (zie soortkaarten).

Figuur 2. Ligging van de objecten (geel) in de uiterwaard bij Westervoort.

Uiterwaard bij Westervoort, 25 mei 2016. Foto: Olaf Klaassen

Koppenwaard, 6 mei 2016. Foto: Olaf Klaassen

3. Werkwijze

3.1. Doelstelling

Het doel van de inventarisatie is het verzamelen van informatie over de verspreiding, aantallen en soortensamenstelling van de broedvogel populatie in de onderzochte terreinen. De nadruk ligt hierbij op de soorten met een vaste rust- en verblijfplaats (in het kader van de Flora- en Faunawet) en de soorten relevant voor de Natuurbeschermingswet.

3.2. Werkwijze

Gewerkt werd op basis van de BMP karteringsmethode, beschreven in onder meer van Dijk & Boele (2011), te downloaden via de Sovon-website. Het veldwerk werd te voet uitgevoerd in de periode tussen 23 maart en 22 juni 2016 en bestond uit vijf integrale ochtendbezoeken. De bezoeken zijn dusdanig getimed dat rekening is gehouden met zangpieken van in het terrein te verwachten broedvogels. Bij sommige bezoeken was dat pas na zonsopgang vanwege koude ochtenden. Bij Westervoort was een vroege start niet noodzakelijk vanwege de openheid van het terrein (en daardoor goede zichtbaarheid van aanwezige vogels). Alle broedvogelsoorten zijn geteld. Hoewel vooral werd gewerkt aan de hand van territorium-indicatief gedrag, werd indien mogelijk de nestplaats vastgesteld (zonder daarbij noodzakelijkerwijs het nest op te zoeken of vogels te verstoren). Dit betekent dat de 'territoriumstip' zo dicht mogelijk bij de zekere of waarschijnlijke broedplaats is gezet. Waarnemingen net buiten de gebiedsgrenzen (< 100 m.) zijn ook ingetekend en meegenomen in de interpretatie.

In totaal werden in de Koppenwaard 716 minuten (11 uur en 56 minuten) besteed aan het veldwerk. Uitgaande van 51 ha komt dit gemiddeld neer op zo'n 14 min/ha (tabel 1).

Tabel 1. Bezoekdata en -tijden in de Koppenwaard in 2016

datum	23-mrt	8-apr	6-mei	25-mei	22-jun
ronde	1	2	3	4	5
starttijd	9:01	10:42	6:55	6:26	4:19
eindtijd	11:06	12:58	9:58	8:19	6:58
totaal (min.)	125	136	183	113	159

In de uiterwaarden van Westervoort werden 259 minuten (4 uur en 19 minuten) besteed aan het veldwerk. Uitgaande van 15 ha komt dit gemiddeld neer op zo'n 17 min/ha (tabel 2).

Tabel 2. Bezoekdata en -tijden in de uiterwaard bij Westervoort in 2016

datum	23-mrt	8-apr	6-mei	25-mei	22-jun
ronde	1	2	3	4	5
starttijd	11:06	12:59	9:58	8:19	6:58
eindtijd	11:55	14:17	10:53	9:42	8:02
totaal (min.)	49	68	55	23	64

3.3. Interpretatie en verwerking van gegevens

In het veld werden de waarnemingen, voorzien van broedcode, ingevoerd via een tablet in het systeem Avimap. De waarnemingen zijn geïnterpreteerd via de autocluster-routine.. Alle veldwaarnemingen zijn digitaal beschikbaar en de interpretatie is transparant en reproduceerbaar. De ligging van de territoria kan vervolgens eenvoudig worden weergegeven in een GIS-bestand. De verspreidingskaarten die in Bijlage 1 zijn opgenomen, zijn gemaakt met behulp van het GIS-programma Arc-GIS.

3.4. Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt ook af bij hoge temperaturen. Daarom wordt hier een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen van 2016 gegeven aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In tabel 3 zijn enkele variabelen samengevat. Alle bezoekrondes aan het gebied werden overigens gebracht onder gunstige omstandigheden.

Na een uitzonderlijk zachte (de derde in successie), zeer zonnige en qua neerslag gemiddelde winter met een gemiddelde temperatuur van 6,4 °C was maart vrij koud, zonnig en aan de droge kant. Er waren qua weersomstandigheden nauwelijks regionale verschillen en na een wisselvallige start met regelmatig nachtvorst werd het weer vanaf 10 maart bepaald door een noordelijke (koude) stroming. De laatste dagen van maart liep de temperatuur op, maar werd het wisselvallig met af en toe flink wat wind. Met gemiddeld over het land 54 mm neerslag tegen 68 mm normaal was de maand aan de droge kant. Vrijwel alle neerslag viel echter aan het begin en einde van de maand. En De meeste neerslag viel langs de westkust, het zuidoosten was het droogst. De tweede de-

Tabel 3. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, dagelijks aantal zonuren en duur neerslag) in de periode maart-juni 2016, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor langjarig gemiddelde (1981-2010).

Maand	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2016	Ref	2016	Ref	2016	Ref
Maart	5,4	6,2	148	125	54	68
April	8,7	9,2	195	178	62	44
Mei	14,5	13,1	232	213	54	61
Juni	16,8	15,6	163	201	118	68

cade van maart was het zonnigst, waarbij 's ochtends vaak mist of nevel ontstond.

April was vrij koud, nat met iets meer zon dan normaal. De gemiddelde temperatuur viel uiteindelijk zelfs lager uit dan december 2015. In de eerste helft van de maand waren de temperaturen onder invloed van zuidelijke stromingen normaal, terwijl de tweede helft van de maand onder invloed van noordelijke stromingen koud uitpakte. In de tweede helft van de maand was er vooral in het oosten nog regelmatig vorst aan de grond. Met gemiddeld over het land 195 zonuren tegen normaal 178 was april zonniger dan normaal. Het zonnigst was het in het noordwesten, het minst zonnig was het in het zuidoosten. In Zeeland en de Achterhoek was het relatief droog, de meeste neerslag viel in een strook van zuidwest naar noordoost over het land. In de laatste week van de maand vielen er talrijke buien, plaatselijk met hagel en op de 26e lag er in het noordoosten en in Zuid-Limburg zelfs sneeuw.

Mei was zeer warm, vrij zonnig en vrijwel normale hoeveelheid neerslag en was een maand met een opvallende variatie qua temperatuur en weer. Na een koele start werd vanaf de 4e oostelijke lucht aangevoerd en stegen de temperaturen regionaal tussen 6 en 12 mei tot een zomers warme 25°C, waarbij het 's nachts opmerkelijk warm bleef. Daarna kende de

temperatuur opvallende pieken en dalen (24 mei slechts 11°C). De maand eindigde warm. De eerste helft van de maand verliep zeer zonnig, de tweede helft was juist somber.

Door de vaak buiige regen waren de regionale verschillen in neerslag groot. In Friesland was het uitgesproken droog (maandsom 30mm neerslag), terwijl elders tot 120mm neerslag gemeten werd.

Juni was gemiddeld over het land zeer nat, somber en warm, waarbij talrijke buien in het zuidoosten zorgden voor neerslagrecords. In het noorden van het land was de neerslagsom normaal.

De eerste decade waren er landelijk grote weersverschillen. In grote delen van het land was het vaak droog en zonnig weer, terwijl in het zuidoosten in de middag zware onweersbuien ontstonden die op meerdere dagen plaatselijk meer dan 50 mm neerslag brachten. De rest van de maand bepaalden laaggedrukgebieden het weer, waarbij in grote delen van het land dagelijks (veel) regen viel. Vanaf de 22ste werd het kortdurend zeer warm. De warmte resulteerde in zware onweersbuien op de 23e, met wederom in het zuidoosten overlast, ditmaal door grote hagelstenen. De gemiddelde temperatuur lag ruim een graad boven normaal, waarbij de temperatuur langs de kust gemiddeld was en in het binnenland warmer dan normaal.

4. Resultaten

4.1. Soorten en aantallen

Koppenwaard

In totaal werden in de Koppenwaard 43 soorten broedvogels vastgesteld, met in totaal 184 territoria (tabel 4). Van de soorten komen er vier voor op de Rode Lijst van kwetsbare en bedreigde vogelsoorten in Nederland (van Beusekom *et al.* 2005): **Koekoek**, **Huismus**, **Gele Kwikstaart** en **Kneu**. Van de soortenlijst van jaarrond beschermde soorten binnen de Flora- en Faunawet zijn 2 soorten aangetroffen: **Havik** en **Buizerd**. Van de twaalf soorten waarvoor de Rijntakken bijzondere bescherming geniet binnen Natura 2000 (Dodaars, Aalscholver, Roerdomp, Woudaap, Kwartelkoning, Porseleinhoen, Watersnip, Zwarte Stern, IJsvogel, Oeverzwaluw, Blauwborst, Grote Karekiet) is alleen Dodaars als broedvogel aangetroffen. Een selectie van soorten wordt besproken onder 4.2. Van alle broedvogels in 2016 is per soort een verspreidingskaart opgenomen in bijlage 1.

Tabel 4. Soorten en aantallen in de Koppenwaard (51 ha) in 2016 (* = Natura 2000, ** = Rode Lijst, *** = jaarrond beschermd)

soort	Aantal	Soort	aantal
Grauwe Gans	14	Braamsluiper	3
Nijlgans	1	Grasmus	6
Kuifeend	1	Tuinfluitier	6
Krakeend	1	Zwartkop	8
Wilde Eend	2	Bosrietzanger	9
Soepeend	1	Kleine Karekiet	1
Fazant	1	Boomkruiper	9
Dodaars *	2	Winterkoning	10
Havik ***	1	Spreeuw	11
Buizerd ***	1	Merel	12
Meerkoet	4	Zanglijster	6
Kievit	1	Grote Lijster	1
Houtduif	6	Gekraagde Roodstaart	3
Koekoek **	1	Heggenmus	5
Grote Bonte Specht	4	Huismus **	5
Gaai	3	Gele Kwikstaart **	1
Zwarte Kraai	4	Witte Kwikstaart	1
Pimpelmees	3	Vink	5
Koolmees	8	Groenling	2
Staatmees	1	Putter	2
Tjiftjaf	13	Kneu **	1
Fitis	4		

Uiterwaard bij Westervoort

In totaal werden in de uiterwaard bij Westervoort 19 soorten broedvogels vastgesteld, met in totaal 36 territoria (tabel 5). Van de soorten komen er twee voor op de Rode Lijst van kwetsbare en bedreigde vogelsoorten in Nederland (van Beusekom *et al.* 2005): **Huismus** en **Kneu**. Van de soortenlijst van jaarrond beschermde soorten binnen de Flora- en Faunawet zijn geen soorten aangetroffen, evenmin van de twaalf soorten waarvoor de Rijntakken bijzondere bescherming geniet binnen Natura 2000 (Dodaars, Aalscholver, Roerdomp, Woudaap, Kwartelkoning, Porseleinhoen, Watersnip, Zwarte Stern, IJsvogel, Oeverzwaluw, Blauwborst, Grote Karekiet). Een selectie van soorten wordt besproken onder 4.2. Van alle broedvogels in 2016 is per soort een verspreidingskaart opgenomen in bijlage 1.

Tabel 5. Soorten en aantallen in de uiterwaard bij Westervoort (15 ha) in 2016 (* = Natura 2000, ** = Rode Lijst, *** = jaarrond beschermd)

soort	aantal	soort	aantal
Grauwe Gans	16	Grasmus	1
Nijlgans	1	Tuinfluitier	1
Wilde Eend	1	Zwartkop	1
Meerkoet	1	Bosrietzanger	1
Scholekster	1	Kleine Karekiet	1
Gaai	1	Winterkoning	1
Zwarte Kraai	2	Merel	1
Koolmees	1	Gele Kwikstaart **	1
Tjiftjaf	2	Kneu **	1
Braamsluiper	1		

4.2. Bespreking per soort

In deze paragraaf wordt bij een selectie van soorten een nadere toelichting gegeven. Deze toelichting op broedbiologie en biotoopkeuze spitst zich toe op soorten met een bijzondere beschermingsstatus: Natura 2000, Rode Lijst en Flora- en Faunawet (vaste rust- en verblijfplaats).

Dodaars (2): Twee paar nadrukkelijk aanwezig (veel balts) in het westelijke plasje in de Koppenwaard. Van één van de paren werd een nest gevonden. Gezien de grote spreiding van de waarnemingen over het seizoen is het aannemelijk dat meerdere broedsels hebben plaatsgevonden. **Havik (1):** Nest in populier, succesvol, minimaal twee jongen. Gezien de aanwezigheid van een tweede (ouder) nest in de directe omgeving is deze broedlocatie al

langer in gebruik. **Buizerd (1)**: Nest in wilg. Het is niet bekend of er succesvol jongen zijn uitgevlogen. Nest bevond zich in het zelfde bosje als Havik, maar dan aan de andere zijde van het bosje. **Koekoek (1)**: Zowel op 6 mei als op 25 mei bevond zich een langdurig roepende vogel in het moerasbosje aan de westkant van het gebied. Potentiele waardvogels in dit deel van het gebied zijn o.a. Fitis, Bosrietzanger en Kleine Karekiet. **Huismus (1)**: 4 territoria waren aanwezig langs de weg Koppenwaard, in een singel

met klimop begroeide bomen. Bij het huis op het voormalige steenfabrieksterrein was ook een zingende vogel aanwezig. **Gele Kwikstaart (2)**: Zowel in de Koppenwaard als bij Westervoort was een territorium aanwezig, beiden in grasland. **Kneu (2)**: In beide gebieden was een territorium aanwezig. In de Koppenwaard ging het om een zingend mannetje in Meidoorn, bij Westervoort om een zingend mannetje op een hek middenin in het gebied. De exacte broedlocaties zijn niet bekend.

Koppenwaard, fruitboomgaard, 6 mei 2016. Foto: Olaf Klaassen

5. Evaluatie en conclusies

Van de soorten vanuit de Natuurbeschermingswet is alleen Dodaars aangetroffen als broedvogel. Het gaat bij het Natura 2000-gebied Rijntakken in totaal om 12 broedvogelsoorten: Dodaars, Aalscholver, Roerdomp, Woudaap, Kwartelkoning, Porseleinhoen, Watersnip, Zwarte Stern, IJsvogel, Oeverzwaluw, Blauwborst, Grote Karekiet. Voor vijf soorten is het gebied in potentie ook geschikt: IJsvogel broedt in de regio en zal bij een beter aanbod aan broedgelegenheid (steile oeverwandjes of boomkluiten van omgevallen bomen) het gebied waarschijnlijk snel als broedvogel bezetten. Voor Kwartelkoning was 2016 een zeer matig jaar in het rivierengebied. Voor Porseleinhoen oogt de westelijke plas in de Koppenwaard kansrijk maar de soort is schaars en ook van deze soort was 2016 een matig jaar. Voor Oeverzwaluw geldt hetzelfde als voor IJsvogel: broedt in de omgeving en zal bij aanbieden van broedgelegenheid (steile oeverwandjes) het gebied waarschijnlijk snel als broedvogel bezetten. Blauwborst tenslotte is een soort die ver-

wacht kan worden in het jonge wilgen/rietstruweel in de oostelijke helft van het westelijke plasje in de Koppenwaard. Van de lijst met jaarrond beschermde soorten zijn twee soorten aangetroffen, Havik en Buizerd, allebei met een bezet nest. De Havik is hiervan de meest schaarse. Gezien de aanwezigheid van een tweede nest is dit bosje voor deze soort al langere tijd in gebruik als vaste broedlocatie.

Als naar de verspreiding wordt gekeken van de aangetroffen soorten springt het westelijke deel van de Koppenwaard eruit. Dit deel van het gebied omvat de meest gevarieerde mix van biotopen waaronder ondiep water, riet, wilg- en meidoornstruweel en relatief oude bomen. Het is tevens het gedeelte waar de enige Natura 2000-soort (Dodaars) werd aangetroffen. In de uiterwaard bij Westervoort kwamen vrijwel alle soorten geconcentreerd voor rond de ondiepte onderaan de dijk en de aangrenzende singel. Het open grasland was erg soortenarm.

Literatuur

VAN BEUSEKOM R. HUIGEN P. HUSTINGS F., DE PATER K. & THISSEN J. (red.) 2005. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.

VAN DIJK A.J. & BOELE A. 2011. Handleiding Sovon Broedvogelonderzoek. Sovon Vogelonderzoek

Nederland, Nijmegen.

KLAASSEN O. 2013. Broedvogels van een aantal objecten in de Velperwaarden in 2013. Sovon-rapport 2013/45. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Petra Verburg (petra.verburg@sovon.nl)

In opdracht van:

Life Floodplain development / Life +11/
NAT/NL/771

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

